

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
I. OSZTÁLYÁNAK KÖNYV-
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI FOLYÓIRATA

REVUE DE L'ACADÉMIE HONGROISE
DES SCIENCES POUR L'HISTOIRE
DU LIVRE ET DE LA PRESSE

105. ÉVFOLYAM 1989/1. sz.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG — COMITÉ DE RÉDACTION

KÓKAY GYÖRGY
(felelős szerkesztő)

HAVASI ZOLTÁN
(társzerkesztő)

FÜLÖP GÉZA
NAGY LÁSZLÓ
REJTŐ ISTVÁN
TARNAI ANDOR

SZERKESZTŐSÉG — RÉDACTION
1118 Budapest, Ménesi út 11—13.

Megjelenik negyedévenként

Trimestrielle

*Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL
ABSTRACTS and/or AMERICA: HISTORY AND LIFE.*

*

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) 1900, Budapest XIII. Lehel u. 10/A., közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 192 Ft. Példányonként megvásárolható az Akadémiai Kiadónál, 1954 Bp. V., Alkotmány u. 21. Tel.: 111-010 (pénzforgalmi jelzőszám 215—11 488), az Akadémiai Kiadó *Stúdium* (1368 Budapest, Váci utca 22., tel.: 185-881), és a *Magiszter* (1052 Budapest, Városház utca 1., tel.: 382-440) könyvesboltjaiban.

A szerkesztőség legfeljebb 1 év terjedelmű és az MSZ 9651 szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el (egy oldalon 30 sor, soronként 60 leütés, jegyzetek a főszöveg után). A tanulmányok rovatba szánt kéziratához 1 oldal terjedelmű tartalmi kivonatot is kérünk. Különlenyomatok (legkevesebb 100 példány) a Kiadóhoz címzett, de a szerkesztőséghez eljuttatott levélben rendelhetők, a korrektúra visszaküldésével egy időben.

TARTALOM

<i>Borsa Gedeon</i> : Hess nyomtatványainak papírja és kötése	1
<i>V. Ecsedy Judit</i> : Szenci Kertész Ábrahám és ismeretlen nyomtatványai	20
<i>Balogh Mihály</i> : Lappangó 1848-as kisnyomtatványok egy iskolai könyvtárban	48
<i>V. Windisch Éva</i> : Az újkori hungarikum kézirat-kataszter (HKK) munkálatairól	61

KÖZLEMÉNYEK

<i>Karácsonyi Béla—Monok István—Ótvös Péter</i> : Sylvester János saját kezű számlája 1544-ből ..	71
<i>Földesi Ferenc</i> : Adalék a „Debreceni Biblia” történetéhez	72
<i>Riczl Etelka</i> : Jankovich János versgyűjteménye (1788—1793)	75
<i>Enyedi Sándor</i> : Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság történetéhez II.	86
<i>Fried István</i> : „Slavica” a magyarországi német nyelvű sajtóban a reformkorban	94

SZEMLE

Szelestei N. László: Bél Mátyás kéziratok hagyatékának katalógusa. Bp. 1984. (<i>Németh S. Katalin</i>)	101
A Szüry-gyűjtemény katalógusa. Bp. 1987. (<i>V. Ecsedy Judit</i>)	101
Tótfalusi Kis Miklós: Debrecen, 1985. (<i>Monok István</i>)	103
Barlay Ö. Szabolcs: „Romon virág”. Fejezetek a Mohács utáni reneszánszról. Bp. 1986. (<i>Balázs János</i>)	104
Adalékok a 16—20. századi magyar művelődés történetéhez. Bp. 1987. (<i>Varga Imre</i>)	106
Dedinszky Gyula: A szlovák betű útja Békéscsabán. Békéscsaba, 1987. (<i>Kőhegyi Mihály</i>)	107
Potkowski, Edward: Le livre manuscrit — la société — la culture dans la Pologne du bas Moyen Age. Warszawa, 1987. (<i>Monok István</i>)	108
Griffin, Nigel: Jesuit school drama. Valencia, 1986. (<i>Kilián István</i>)	109
Wyrżens, Günther: Die slavischen und Slavica betreffenden Drucke der Wiener Mechitaristen, Wien, 1985. (<i>Ojtozi Eszter</i>)	110
Schmitt, Annelise: Deutsche Exlibris. Leipzig, 1986. (<i>Pajor Enikő</i>)	112
Verzeichnis der Zeitungen im Stadtarchiv Schwelm. Schwelm, 1987. (<i>Fried István</i>)	113

KÖZLEMÉNYEK

Sylvester János saját kezű számlája 1544-ből. Bécsi működéséről igazán nagy újdonságot nem tudunk meg Balázs Jánosnak a legfontosabb forrásokat közlő könyve óta.¹ Ezúttal is csupán kiegészítést adhatunk. Sylvester János első bécsi éveit ugyan néhol csak feltételezésekkel lehetett rekonstruálni, ám a legfontosabb következtetések mindmáig érvényesek. Az 1543/44-es téli szemeszterben lett a héber nyelv tanára (professor hebraicarum litterarum)² mint a Ferdinánd hívására nyilván elsőként érkezett külföldi tudós.³ Balázs János alapos vizsgálódás nyomán szól a császár kívánságára Bécsbe érkezett professzorok szakterületéről és évi fizetéséről, de Sylvester esetében források híján — tanácstalan: „ekkor fizetéséről nincsenek adataink. Egy későbbi, 1550—52-re vonatkozó feljegyzés szerint évi fizetése 52 arany volt.”⁴ Ez újabban előkerült dokumentum legalább három szempontból érdemel figyelmet: elsősorban azért, mert autográf, másodsorban mert autográf nyugta negyedévi fizetéséről, harmadsorban pedig a hazai irodalomban nem szereplő filozófiai doktor, Stephanus Raiffperger (Reiffberger, Reifberger, Raifberger) miatt.⁵ A monográfus, Balázs János nem téved, amikor visszakövetkeztet: a héber nyelv magyarországi tanára 1544-ben 13 rénes forintot vesz fel negyedévi illetményeként a bécsi egyetemen.⁶

¹ BALÁZS János: *Sylvester János és kora*. Bp. 1958. A szerző bőven idéz a legfontosabb hozzáférhető forrásokból, vö. ASCHBACH J.: *Geschichte der Wiener Universität Bd. I - III*. Wien 1865 - 77., ill. SCHRAUF Károly: *A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453 - 1630*. Bp. 1902. Sylvester bécsi működését más szempontból is tárgyalja: DÁN Róbert: *Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon*. Bp. 1973.

² A kinevezés idejét illetően valószínűleg Balázsnek van igaza, vö. BALÁZS János *i. m.* 331 - 334.

³ BALÁZS *i. m.* 334.

⁴ BALÁZS *i. m.* 331.

⁵ A korrallal foglalkozó s magyar vonatkozásokat is érvényesítő szakirodalom nem említi, jóllehet feltétlenül számításba kell venni. Vö. *Die Matrikel der Universität Wien, Band III*. Wien Köln Graz 1971. „Anno ab incarnatione Ihesu Christi mundi salvatoris MDXLV die 14. Aprilis, qua erat festum Tyburtii et Valeriani martyrum in huius famigeratissimi almi que studii Viennensis rectorum electus est Stephanus Raiffperger philosophiae doctor, canonicus Viennensis parochus verbique dei exclamator apud divi Iheronimi monasterium Viennae. In cuius rectoratu subscripti nomina sua in huius inclytae academiae album dederunt,” ill. 1545-ben a *Catalogus rectorum et illustrium virorum Archigymnasii Viennensis . . . ab a. 1237 ad a. 1644 per Jonam Litters, Viennae Austriae 1645. 336. és 337. recto*: „M. Stephanus Raiffperger. Mortem subiit Ioannes Rosinus Orator eximius et Poeta insignis, Liberorum Ferdinandi I. Caesaris Praeceptor, 13. Praepositus et Cancellarius Acad. Viennensis.” Ugyanez a szöveg szerepel M. Stephanus Raiffberger, Canonicus Viennensis név alatt: SORBAIT, Paulus de: *Historia archigymnasii Viennensis . . . Viennae Austriae 1669*.

⁶ A számla lelőhelye: Österreichische Nationalbibliothek Ser. nov. 4 276. (Akten von 1503 - 1783. 329 ff. in verschiedenen Formaten. Quittungen, Briefe, Urkunden, kaiserliche Rechtsentschreiben) fol. 264.

A levél r. jobb felső sarkában:

Hyb(er)n(al)i
Ang(ariae) Innotat
13 fl(orenos)
Anno D(omini) 44
H(ungaria)

A levél v.:

Ego Mag(ister) Joannes Sylvester Hebraicarum L(itte)rarum P(ro)ffessor publicus fateor per P(raese)ntes L(itte)ras me stipendiu(m) meu(m) accepisse vi(deli)z(e)t flor(enos) Renenses 13 pro Angaria que (incipi)* est Cineru(m) Annj 44. Idq(ue) a Magistro St(e)ph(a)no Raysperger Archiducalis collegij id** t(em)p(or)is priore

Magyar fordítása:

levél r.

A téli negyedévre bekönyvel 13 forintot
1544 esztendőben,
a Magyar nemzet terhére

levél v.

Én, Sylvester János mester, a héber irodalom nyilvános tanára elismerem jelen levelemmel, hogy megkaptam illetményemet, tudniillik 13 rénes forintot a 44. esztendő hamvazószerdán*** esedékes negyedévre, mégpedig Raysperger István mestertől, a főhercegi kollégium idő szerinti priorjától.

KARÁCSONYI BÉLA MONOK ISTVÁN ÖTVÖS PÉTER

Adalék a „Debreceni Biblia” történetéhez. Komáromi Csipkés György bibliafordításának és a kinyomtatott példányoknak történetét legutóbb Márkus Mihály foglalta össze a *Theológiai Szemle* lapjain.¹ A fordító halálának háromszázadik évfordulóján megjelent tanulmányból kitűnik, hogy a kutatás sokáig csak hézagosan tudta rekonstruálni az elkobzási históriát,² s a kérdések igazi és majdnem teljes megoldását Szimonidesz Lajos közleménye³ tartalmazta. Szimonidesz az Országos Levéltárban folytatott cenzúratörténeti vizsgálódásai közben szerencsésen megtalálta, és — közleménye szerint — kiadásra is előkészítette a „Debreceni Biblia” aktacsomóját. Az eset cenzúratörténeti következményeiről Sashegyi Oszkár adott átfogó képet a magyarországi állami könyvcenzúra kialakulásáról írott tanulmányainak egyikében.⁴

A történet vázlatosan a következő. Mivel a korábbi protestáns bibliafordítások nem adtak teljesen autentikus verziót, példányaik pedig nagyon megfogyatkoztak, Komáromi Csipkés György, az akadémiaikat járt tudós tanár hazatérte (1653) után új fordítást készített. A kiadás azonban elhúzódott. (Először Apafi Mihály fejedelem vállalta magára a költségeket, de halálával a mecénás veszett el, majd a XVIII. század elején a debreceni nyomda leégése és csak lassú újraindítása akadályozta a nyomtatást.) A debreceniek végül Campegius Vitringa, leydeni tipográfusnál rendelték meg a köteteket. 4000 példányra kötöttek szerződést. Az 1718. év elejére már a korrektúra is készen volt, az év végén pedig 3000 kötetet hajón Danzigba indítottak, majd onnét szekéren szállították a 12 ládányi könyvet a lengyel magyar

* kihúzva

** *eiusdem* (?)

*** 1544. február 27.

¹ MÁRKUS Mihály: *Komáromi Csipkés György Magyar Bibliája*. *Theológiai Szemle* 1978. 3. 4. 84–93.

² ILLENSY János: *Komáromi Csipkés György bibliája*. *Magyar Könyvszemle* 1889. 138–146.

³ SZIMONIDESZ Lajos: *A „Debreceni Biblia” sorsa*. *Magyar Könyvszemle* 1940. 236–241.

⁴ SASHEGYI Oszkár: *Az állami könyvcenzúra állandósulása Magyarországon (1706–1725)*. *Magyar Könyvszemle* 1969. 321–338.